

העב והצדק

יו"ל ע"י מוסדות קוסון בארה"ק
בנשיאות אדמו"ר שליט"א
בני ברק - גבעת זאב

מכון בני שלשים

גליון מס' 1 • שנה א'

בס"ד • פרשת יתרו תשפ"א

דברי תורה מאת אדמו"ר שליט"א

נהפכו לטובה. וזהו ויחד יתרו פי' נעשה לאיש אחד בלב אחד.

חותן משה. פירש"י בשם המכילתא כאן היה יתרו מתכבד במשה ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנא' וישב אל יתרו חותנו. צ"ב מאי קא משמע לן בזה הלא מילתא דפשיטא היא משום דלשעבר היה יתרו כהן מדין שר וחשוב ומשה לא נחשב שמה אלא נר, אבל עכשיו במחנה ישראל היה משה מלך ורבן של ישראל. וי"ל הכונה בדרך נתינת טעם, דבשביל שהיה משה מתכבד בחותנו לשעבר וזה לתשלום גמול שעכשיו היה חותנו מכבדו ומשתבח בו, כמו"ש [שמואל א' ב ל] את מכבדי אכבד, ואחז"ל [אבות פ"ד מ"א] איזהו מכובד המכבד את הבריות. דלכאורה לא היה יתרו אלא כהן לעז' ובקל היה משה יכול לפטור עצמו ולהשתמט מלכבדו, ואעפ"כ נהג בו כבוד הראוי לחמיו, לכן וזה שנהג עמו חותנו מדה כנגד מדה. וז"ש לשעבר היה משה תולה הגדולה בחותנו, פי' מפני שנהג כן לשעבר, לפיכך עתה היה יתרו מתכבד במשה.

אשר הוא חונה שם הר האלקים. יש

לפרש הכונה על הר המוריה הוא הר האלקים, בהר ה' יראה. והנה איתא במדרש שוח"ט [תהלים סח ט] וסיני מהיכן בא מהר המוריה נתלש, ובילקוט ראובני פ' יתרו איתא דבשעת קבלת התורה נעקר הר המוריה ובא למדבר סיני. וזהו אשר הוא חונה שם הר האלקים, פי' הר האלקים הוא חונה שם במדבר סיני.

ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא

אליך. רש"י פירש ע"י שליח. וכתב ע"ז הרמב"ן שלח לו הדבר באגרת כתוב בה כן, כי השליח לא יאמר אני חותנך. החתים עה"ת וכן בתשובותיו [ויז' רכ"ז אה"ע ח"א ס"י מ"ט] הקשה ע"ז דהרי כתיב ויאמר אל משה וכתובה אינה בכלל אמירה כמו"ש התוס' [גיטין עא. ד"ה והא יכול לדבר], והביאו גם בספר מעגלי צדק כאן.

העולם כצהרים, בן קהת בן שהקהה שיני מולידיו, בן לוי בן שנעשה לוייה בניהנום וכו', וכתב האוה"ח פרשת קרח וז"ל, והנה בבא קרח להחליף ענפי הקדושה ולהפך הכהונה ממקומה, נפנמו ענפי הקדושה שבשרש נשמתו שהיו כולן לשבח, בתחלה היה נקרא קרח טהור, בן יצהר שהיה מאיר לעולם כצהרים, בן קהת שהיה מקהה שיני כל רואה גדולתו ומעלתו, בן לוי שנתלזה מיום לידתו להקב"ה בכמה מעלות, ועכשיו הענף עצמו שנקרא קרח נפנס ועשה בו קרחה, ולא ענפו לבד, אלא גם שורש הענף שבא ממנו שהוא יצהר נהפך לרעה כשורש נשמתו, והרתיה כל העולם כולו כצהרים וכו' עיי"ש.

וכן יש לומר כאן אצל יתרו דו' שמות אלו היו לו כבר מתחילה, אבל אז היו מורים על מעשיו של כהן מדין, ועכשיו שנתקרב לעבודת הבורא נתהפכו רמזיותיהם ונמצא שורש קדושה בשמותיו. וזה שאמר 'וישמע' פירוש יתרו שמע והבין דשמו 'יתרו' מקודם היה רמז ל'כהן מדין', ועתה נעשה רמז ל'חותן משה' ומעשיו הטובים שיתר פרשה בתורה.

וישמע יתרו כהן מדין. פירש"י ז' שמות

נקראו לו. צ"ב מה צורך יש לו לאדם בשבעה שמות. וי"ל הנה יתרו היה מתחילה לבו חלוק ומאמין בכל מיני ע"ז בדפירש"י עה"פ עתה ידעתי וכו' מכל האלהים בשם מכילתא מלמד שהיה מכיר בכל ע"א שבעולם שלא הניח ע"א שלא עבדה. והנה בכל פעם ששינה את אמונתו היה מוסיף לו שם לפי אמונת ע"ז שעבד באותה שעה משום דענין שמו של אדם הוא מהותו כמו שאיתא במדרש [במדב"ר יט ג] אצל אדה"ר ויקרא האדם שמות, לזה נאה להקרא שור ולזה ארי וכו', שהיה מתכוונן על מהות הדבר והיה קורא אותו בשמו הראוי לאותה מהות, ועי' רמב"ן פ' שמות [ב טז] כי דרך כל המתנהיגים לקרא להם שם אחר בישראל ע"כ, כענין שינוי השם בבעל תשובה. אבל לבסוף נשאר שם יתרו על שם פרשה בתורה שהוסיף, דכשנתיייר וקיים המצות הוסיפו לו אות אחת על שמו וכל השמות

וישמע יתרו כהן מדין חותן משה

וגו'. פירש"י ז' שמות נקראו לו וכו'. האלשיך הק' הקשה כי הרי ז' שמות נקראו לו אחר שנתנייר ואיך אמר וישמע יתרו שקורא אותו קודם שנתנייר בשם שקנה אחר כל השלמות שאחר הגרות. ועוד מכיון שכבר מוזכרו בתואר חותן משה למה הוצרך להפילו עד תהום רבה ולקרוא אותו 'כהן מדין' והוא ידוע לן מכבר. ועוד שהרי כבר נודע שהיה חותן משה עיי"ש.

וי"ל עפ"י מ"ש וקה"ק בספר מראה יחזקאל עה"פ ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר נר הייתי בארץ נכריה ושם השני אליעזר כי אלקי אבי בעורי, דצריך להבין למה נזכר כאן טעם לשם שאינו מקומו כאן רק במקום שניתן להם השם, ועל כרחך צריך לומר פירושו שהקדמונים שהיו מלומדים בנסים נגלים, וכאשר נולד להם בן או בת קראו בשמות על שם הנס, כדי שיוכרו בכל עת בהנסים ולא ישכחו אותם, והיינו דאמר יתרו למשה הלא אתה צריך להבנים לענין עבודת ה' כי שםם ניתן על הנסים שהיו לך עבדה"ק.

והנה שמו של אדם מורה על שורשו ומעשיו וכמו שאמרו חז"ל [סוטה לד:] מרגלים על שם מעשיהם נקראו וכו', וכן דרשו [ברכות ז:] מן הפסוק [תהלים מו ט] לכו חזו מפעלות אלקים אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות. והנה לכאורה שמות ושמות הוא דבר והיפוכו תרתי דסתרי, שמות לשון שמה ושמה ושמות ענינו תפארת וגדולה כמו"ש [שמואל ב' ח יג] ויעש דוד שם. אך י"ל דהנה שמו של אדם יש בו שרש למעשיו אם לטוב אם לרע, והדבר תלוי בו, אם יטיב מעשיו ימצא שורש מעשיו בשמו, ואם יהיה רשע אז ג"כ ימצא רמז למעשיו הרעים בשמו, וכן הענין במרגלים אם לא היו חוטאים היה נרמז בשםם צדקתם אך מאחר שהטאו שםם מורה על מעשיהם הרעים כי ניתן לדרוש לטוב ולמוטב, וז"ש אל תקרי שמות אלא שמות כי יוכל להתהפך משמה לשם.

וכן אמרו בגמ' [סנהדרין קט:] קרח שנעשה קרחה בישראל, בן יצהר בן שהרתיה עליו את כל

ונראה לבאר עפ"י הנודע מדרך הנהגה בקהל חסידים ואנשי מעשה המקושרים לצדיקים אמת שהיו נוהגים בעת הצורך כשנמנע מהם לסייע אליהם, כתבו בביתם פתקא להזכרה מתוך אמונת צדיקים שהצדיק אוניו קשובות לשמוע ממקומו, ולבו הסהור מרגיש מה שנכתב בפתקא. וכן י"ל כאן, יתרו כתב דברי בקשתו ממש רבינו באגרת בינו לבין עצמו, והאמין שמשא ישמע דברו באותה שעה, וזה נחשב אצלו כאילו דיבר באוני משה. וזהו ויאמר אל משה וכו' ע"י אגרת.

וישאלו איש לרעהו לשלום. פירש"י

איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה שנאמר והאיש משה. פשיטא שלא יהיו יתרו לקרוא למשה המלך בתואר רעהו, וכעובדא דהיה אצל מרן הבית ישראל זצוק"ל איש אחד נכנס אל הקודש והגיש לפניו מגדנות ביום הפורים שאל אותו אדמו"ר מה זאת, והשיב משלוח מנות איש לרעהו, הפטיר הרבי א פרישער רעהו, ודפח"ה.

ויחד יתרו על כל הטובה. בנמ' סנהדרין

צד. רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו. צ"ב למה מיהר ללמוד מיד בבואו אל המדרש. י"ל הנה יתרו בא ללמוד תורה, ואיתא במדרש רבה פ' משפטים [שמו"ר ל' י"ב] מעשה באונקלוס הגר שביקש ללמוד תורה וכו' אמרו לו לעולם אם אין אדם נימול אינו יכול ללמוד תורה שנאמר מגיד דבריו ליעקב למי שהוא מל ביעקב לא עשה כן לכל גוי משום שהם ערלים וכו'. והנה יען כי יתרו ביקש ללמוד תורה לפיכך היה בהכרח שימול תיכף, וזהו ויחד יתרו על כל הטובה, פ"י מל עצמו בשביל הטובה היינו התורה הנקראת טוב, אין טוב אלא תורה [ברכות ה.].

ויחד יתרו. פירש"י וישמח. באוה"ה

הביא דברי התרגום אונקלוס וחדו שהוא לשון שמחה בארמית, והקשה למה ידבר כאן הכתוב ארמית. וי"ל בדרך צחות דאעפ"י ששמח בשמעו נס ההצלה שנעשה למשה ולישראל עכ"ז היה מוצר על אבדן מצרים מצד שורש הנויות שהיה בו עדיין, וע"כ הוציאה תוה"ק תיבה זו בלשון גוים לרמוז שעם כל השמחה עדיין נותר בו צד ארמי במדת מה.

ויחד יתרו נעשה בשרו חרודין. י"ל

ויחד לשון אחד, כלומר רק מצד אחד היה שמח על טובת ישראל, אבל מצד אחר היה מוצר על איבוד מצרים וזהו חרודין חרודין.

עתה ידעתי כי גדול ד'. פירש"י מכירו

הייתי לשעבר ועכשיו ביותר. למאן דאמר יתרו אחר מתן תורה בא י"ל בדרך צחות, הדנה עד עתה שמע יתרו גבורות ד' רק בדרך סתירה ואבדון, כגון המבול והריגת שכם וקרי"ס ומחית עמלק וכדו', דרך זו לא נשא חן בעיניו כ"כ, כי לפי דעתו גדולת אמתיות ניכרת יותר בעשייה וחיודש ולא בדרך איבוד וכליה, וכדאיתא בספרים דמן הרברים שאמר יתרו למשה נבול תבול אתה וכל העם וכו', לא נעשית פרשה בתורה, רק מאמירת ואתה תחזה וגו', והטעם כי נבול תבול הוא דרך סתירה וביטול ומוה לא נצמח כל תועלת, רק כשהתייגע להשיא עצה נכונה ולסייע בפועל, מזה נעשית פרשה בתורה ע"כ. וז"ש מכירו הייתי לשעבר פ"י בדרך העברה וסתירה, ועכשיו ביותר, פ"י ע"ד היתרון והתועלת הדיינו מתן תורה ולימוד לכל הדורות.

לאכל לחם לפני האלקים. לפי פירש"י

ויהי ממחרת, מחרת יום הכפורים, ולהמפרשים שהוא מחר ממש ולא לאחר זמן, נמצא שסעודה זאת היתה במוצאי יום כיפור, ועליה נאמר הכתוב לך אכול בשמחה לחמך וגו' כי כבר רצה אלקים את מעשיך [קהלת ט ז] כדאיתא במדרש [קד"ר שם], וז"ש לאכל לחם לפני האלקים דייקא.

ויבא אהרן וכל זקני ישראל. ברש"י

ומשה היכן הלך וכו' אלא שהיה עומד ומשמש. י"ל בדרך צחות מאי קשיא ליה, היכן הלך, וכי משה היה לו פנאי לישב בכל סעודה. אך הנה יתרו מל עצמו וזה היה סעודת ברית מילה כמו"ש הרמב"ן, וכן נמצא במדרשים הובא בס' ילקוט דוד, ומי שאינו אוכל בסעודת ברית מילה הוי כמנודה לשמים כמו"ש הרמ"א יו"ד רס"ה סי"ב לכן תמהו ומשה להיכן הלך.

ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם. פירש"י מחרת יום הכפורים. י"ל הטעם כי

על עבירות שבין אדם למקום חזרו בתשובה ויום הכפורים מכפר, אבל דין ודברים שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו לפיכך היו צריכים לדון בין אדם לחבירו לחייב את החייב ולזכות את הזכאי ולעשות שלום בין בעלי הדין.

כי יבא אלי העם לדרש אלקים כי יהיה לחם דבר בא אלי. צ"ב דכפ"ל פעמיים

ביאת העם אליו דהא כבר אמר כי יבא אלי העם ומה כפל שנית כי יהיה לחם דבר בא אלי. עוד קשה דהול"ל יבואו אלי בלשון רבים ובלשון עתיד. ועוד להלן כתיב שאמר יתרו איעצך ויהי אלקים עמך, ופירש"י שיען לו להמלך כגבורה פ"י שישאל את הקב"ה אם מסכים לזה. וקשה דמפשטות הלשון משמע שאמר בדרך ודאי ויהי אלקים עמך כלומר מובטח שיהיה אלקים עמו ולא בדרך שאלה.

וי"ל אולי הכונה דמשה אמר לחותנו דהעם בא לדרוש אלקים, פ"י לשמוע משפטי ד', ואז כאשר יהיה לחם דבר, בא אלי, פ"י הי"ת כביכול נגלה ובא אלי ושם דברים בפי ברוח הקודש ושפטתי בין איש וכו'. וע"ז אמר לו יתרו איעצך שיהיה אלקים עמך תמיד בכל שעה ולא רק כשהיה לחם דבר, והיינו ע"י שתמנה שרי אלפים וכו' ואילו אתה תפנה עצמך מכל עסקיהם של העם רק היה אתה מול האלקים תמיד ולא תהיה טרוד בעניניהם, ואז תוכל להתהלך לפני ד' תמיד לאור באור החיים.

נבל תבול. למה נקט לשון קשה כ"כ נבול

תבול. י"ל כמו נובלות חכמה [ב"ר פי"ז ה' נובלות חכמה של מעלה תורה], וכמו"ש בפ' האזינו עה"פ עם נבל ולא חכם, ומתרגמין עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו, ופירשו רבנן קמאי שהשיגו רק תורה שהיא נובלות החכמה אבל לא הניעו להשגת חכמה עליונה. ע"י אנרא דפרקא [רמז שלא] ובבני יששכר חודש תשרי [ומאמר נ' דרוש ו' אות י' בהג"ה] ובעטרת צבי פ' חוקת על זוה"ק קפ"ב ע"א בשם רבינו מלובלין פירושו שאחור הנובלות ולא עלו לשרשה שהיא החכמה. וזה שאמר יתרו למשה רבינו נבול תבול פ"י אם תתעסק בדיני ממונות וריביהם של העם לא תשיג חכמה עליונה כי אם בחינת נובלות בלבד.

ויחן שם ישראל נגד ההר. פירש"י

למורחו. וכל מקום שאתה מוצא נגד, פנים למורח. י"ל בדרך צחות, כל מקום שאתה מוצא מתנגדים ובעלי מחלוקת, דע לך כי כל מנמתם פניהם למורח, חפצים לשבת במורח ותו לא, וכל מענותיהם הבל.

עויל ויחן. אמרו חז"ל כאיש אחד בלב אחד.

בכח אחדות מתנברים אפילו על הר, כנגד ההר לא נאמר אלא נגד ההר, בלב אחד ניתן לנגד ולעקור הרים.

ועתה אם שמע תשמעו. פירש"י מן

המכילתא אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות. צ"ב מאי קאמר בזה, דאם כל התחלות קשות הרי גם אם יקבלו עתה יהיה קשה להם בתחילה. ובספר נחלת יעקב פ"י שלא תאמר לכשאפנה אשנה לפי שאז יקשה עליכם דכל התחלות קשות, ודווקא. וי"ל הכונה דהוי כתנאי, אם בתחילה תקיימו מתוך קושי, ועוסקים בתורה מתוך יגיעה, אז יערב לכם מכאן ואילך. וז"ש ועתה אם שמע, פ"י אם עתה הוא קשה אזי סופו מובטח להיות ערב.

כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. בדברי חז"ל ובמפרשים איתא כמה וכמה

טעמים לשינוי הלשון, אמירה לבית יעקב והגדה לבני ישראל. וי"ל עוד על פי מ"ש המדקדקים ההבדל בין אמירה להגדה כי אמירה בישן והגדה ענינו שמודיע דבר חדש כמו"ש חדשות אני מגיד [ישעי' מב ט], וכן מי הגיד לך כי עירום אתה בפ' בראשית [ג יא]. והכא נמי לבית יעקב סני באמירה אחת לדורות, אבל לבני ישראל בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, כי בדרך לימודם יתחדשו תמיד הלכות ומעשים.

כי מן השמים דברתי עמכם. אמרו

חז"ל תורה לא בשמים היא [ב"מ נטו]. וקשה וכו' כי תורות יש אחת בשמים ואחת בארץ. וי"ל הנה בס' שם משמאל [יתרו תרע"ב] כתב בשם אביו הר"ק עה"פ [ישעיה סג יט] לוא קרעת שמים ירדת, ובתרגום ורד"ק פירשו שזה נאמר על מתן תורה שהיתה אז קריעת שמים, והנה כתיב יהי רקיע בתוך המים שהרקיע הנקרא שמים מבדיל בין המים העליונים למים התחתונים, כן הוא בכל עניני העולם העליון והעולם התחתון, השמים מבדילים ביניהם ואינם מניחים את זה לזבא בנבול זה ע"כ, ועפ"ז פירש שתורה הניתנה מן העולם העליון לעולם התחתון הוצרך לקרוע את השמים שתעבור מעולם העליון לתחתון, ע"כ.

ולפ"ז י"ל דהתורה אחת היא רק שבשמים היא שייכת לעולם העליון ושם איפסקא הלכתא כמתיבתא דרקיע, אבל מכיון שנקרעו השמים וניתנה לעולם התחתון שוב אינה אותה הנהגה כי השמים מבדילים בין תורה שבעולם התחתון לתורה שבעולם העליון. וזה שפירש"י כאן כי מן השמים דברתי, וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמים ואשו ונבחרתו על הארץ. פ"י שקרע את השמים כגבורה והוריד את תורתו לארץ. וז"ש חז"ל בלשונם [שבת פת:] כל דיבור ודיבור שיצא מפי 'הנבורה' דייקא נחלק לשבעים לשונות.

ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אל. בתרגום יונתן ב"ע ואובילית יתכון

לאחר בית מוקדשא למעבד תמן פסחא. פ"י שנשאם להר הבית להקריב הפסח. י"ל טעם הדבר שהכניסם לארץ ישראל והחזירם למצרים, עפ"י מ"ש וקה"ק בספר אנרא דפרקא אות ק"ח שביותר יש מעלה בשיבת ארץ ישראל כשהחזיר מארץ ישראל לפי שעה לחול ואח"כ חזר לשבת בארץ עיי"ש. עפ"ז יש לומר דלפיכך הכניסם הי"ת לארץ והשיבם למצרים כדי שבבוא העת שיכנסו שנית לארץ תהיה אז מעלתם גדולה ביותר.

אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל. פירש"י לא פחות ולא יותר. והקשו וכי ס"ד שמשו רבינו יוסף או יחסר מדבר ד'. וי"ל הכונה על שבחם של ישראל שהיא הבטחת הש"ת דלעולם יהיו בני ישראל במעלה ממלכת כהנים וגוי קדוש בכל מצב שהוא לא פחות מזה ולא יותר.

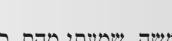

וישב משה את דברי העם אל ד'. ובתרגומו ירושלמי ועניין כל עמא כהרא בלבהון שלימא ואמרו כל די מליל מימרא דה' נעביר וחור משה ית פתגמי עמא בצלוי קדם יי. וצ"ב מה ענין בצלוי הכא שהוא לשון תפלה. וי"ל ע"ד מה שאמרו רבוה"ק ששיחתן של צדיקים אינם אלא תפילות להי"ת ובקשות רחמים והסדים העטופים בדברי שיחה, כגורמו בפסוק (שמות לג ב) תפלה לעני כי יעמוך ולפני ה' ישפוך שיחו. וכן י"ל כאן שתשובתם היתה תפלה עטופה בתוך דבריהם ברמז, ועל מה היתה תפלתם, רצוננו לראות את מלכנו כמו"ש רש"י כאן.

וינד משה את דברי העם אל ד'. פירש"י תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה וכו' רצוננו לראות את מלכנו. מקשים המפרשים היכן מצינו שאמרו ישראל כן. ועוד קשה וכי לא ידעו כי לא יראני האדם והי [שמות לג ב], ואיך בקשו לראות את השכינה. ועוד מהו לשון מלכנו הו"ל רצוננו לראות את אלקיננו.

וי"ל הכונה דלא עכשו אמרו זאת אלא מכבר רגיל היה לשמוע מהם שזה רצונם, וכל מה שבאים אליו אינו אלא מפני שסבורים שע"י ראיית פניו יזכו גם הם לשמוע דברים מפי הנבונה כמותו. ובהו יובן מ"ש לעיל ויאמר משה לחותני כי יבא אלי העם לדרש אלקים, פירש"י כתרנומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי הנבונה. וצ"ב מה תשובה היא זו הרי יתרו שאל מדוע כל העם נצבים עליך דייקא, ומה השיב שרוצים לשמוע מפי הנבונה. אך הפי' שהעם היו נצבים עליו כי השתוקקו לשמוע בעצמם תורה מפי הנבונה ממש, ובאו למחיצת משה כי סברו שע"י שיתנו עיניהם ויביטו בפני הצדיק משה מלכם ישמעו דברים מפי ד', וכמו"ש (ישעיה ל ב) והיו עיניך ראות את מורידך ואוניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו. וכן מוכח להלן בפ' כי תשא [ג ז] דכתיב ומשה יקח את האהל וגו' והיה כל מבקש ד' יצא אל אוהל מועד אשר מחוץ למחנה, פירש"י מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני השכינה. וכך נהג משה מיום כפורים עד יום שהוקם המשכן כדפירש"י שם. וז"ש לעיל והי ממחרת וגו', מחרת יום הכפורים, ולכן ויעמד העם על משה. ונודע גודל הענין בראיית פני צדיק, ורבינו הקדוש העיד בעצמו האי דמחדנדא מחבראי דחזיתיה לרי"מ מאחוריה ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדנדא מפי [עירובין יג:] שנאמר והיו עיניך ראות את מורידך, הרי שבבבא הבטא בצדיק לבד אפשר להשיג גדולות.

וזה שאמר משה, שמעתי מהם, כלומר זה מכבר שמעתי דבריהם, כי כל רצונם לראות פניו הוא אך כדי לשמוע תורה מפי ד', וזה שאמרו רצוננו לראות את מלכנו קאי על משה רבינו מלך ישראל, אותו רוצים אנחנו לראות, אבל לשמוע רוצים מפי הקב"ה בבכודו ובעצמו, וראיית פני הצדיק הוא רק אמצעי לכך.

וירד משה מן ההר אל העם. פירש"י מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם. ותמוה אלו עסקים היה לו למשה במדבר. וי"ל עפ"י מה שאמרו חז"ל [ב"ב תז:] ומצדיקי הרבים

ככוכבים לעולם ועד [דניאל יב ג], אלו מלמדי תינוקות, כגון מאן אמר רב כגון רב שמואל בר שילת, דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא, א"ל שבקתיה להימנותך, אמר ליה הא תליסר שנין דלא הויה לי, והשתא נמי דעתאי עליוהו. ופירשו בספח"ק דרב שמואל בר שילת"ר"ת שוית' ד' לנגדי תמיד, והיינו מלמד לתלמידים שעושה מלאכתו לשם שמים ומקיים שוית' ד' לנגדי תמיד, הרי אפילו כשאינו נמצא עם תלמידיו ג"כ דעתו עליהם, והשפעתו פועלת בהם.

וזה י"ל כאן מן ההר אל העם ולא היה פונה לעסקיו, כלומר שאפילו בעת שהיה עוסק בצרכי עצמו ג"כ היתה דעתו נתונה אל העם כמו בשעה שהיה בהר. וי"ל בדרך צחות בלשון חז"ל מלמד שלא היה פונה לעסקיו, פ"י משה רבינו ע"ה היה 'מלמד' כזה שאינו פונה לעסקיו וכו'.

ויש להעמיק בזה יותר עפ"י מ"ש זקח"ק בספר מראה יחזקאל עה"ת פרשת וארא עה"פ הוא אהרן ומשה וכו', וז"ל, דידוע מאמרם ז"ל חולין [קה]. המסירה נכסיה בכל יומא משכח פריטי, ושמואל אמר התם אנא לאה מלתא חלא ברי חמרא לגבי אבא, אבא הוי סייר נכסיה תרי זמנא ביומא ואנא חדא זמנא. כי עסקי עוה"ז ועבודת הכורא הם שני הפכים כמ"ש [דברים לג ג] לא מעבר לים ולא בסחרים ולא בתגרינים [עירובין נה.], ומי שמטריד שכלו ומחשבתו בעניני עוה"ז אינו יכול להיות בדביקות. ובהו שבה את אביו שהיה יכול להכין מחשבתו שני פעמים ביום לסייר נכסיו ואעפ"כ היה יכול לחזור לדביקות ולא נעתק מן הדביקות, והוא לא היה בכחו רק פעם אחת ביום עכדח"ק.

וי"ל הכונה דשבח את אביו שגם כשהיה מסייר נכסיה היה עוסק בענינים נשגבים ולא הסתח דעתו מדביקות, דכל מעשיו בעולם הגשמי היו תיקונים עליונים במקום גבוה, ולפיכך לא היה נמנע מלסייר נכסיה ב' פעמים ביום, כי גם שם עסק בעבודת ד' ומה לי הכא מה לי התם, כמבואר בספרי צדיקים ועי' בס' סור מרע ועשה טוב [פ"ה אות ל'] שאדם יכול ללמד לשונו שבכל דבר שמוציא מפיו אפילו שיחת חולין יהיו דבריו יחודים עליונים. וז"ש שלא היה פונה לעסקיו פ"י לא היה מפנה דעתו בעת שעסק בהם לצרכי חולין, אלא גם אז היה פועל במעשיו בעניני ההר או העם.

וייתיצבו בתחתית ההר. ובחז"ל מלמד שכפה עליהם הר כגיגית. וצ"ב למה נתן הקב"ה את התורה בכפייה ואיזה תועלת יש בזה שקבלו התורה מאונס ולא מרצון, ודברי חז"ל [שבת פח.] ידועים מכאן מודעא רבה וכו'. ויש לבאר הענין עפ"י מ"ש חז"ל [עירובין נד.] אלמלא נשתכרו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. נמצא דשבירת הלוחות היא הנורמת לשכחת התורה, ולכאורה קשה מה חטאו כל הדורות הבאים שנענשו לשכוח תלמודם בגלל חטא אבותיהם.

וי"ל דהנה שורש כל חטא הוא הבטלה, וכדאמרו חז"ל [כתובות נט:] שהבטלה מביאה לידי שיעמום, היינו שנענן כדפירש"י שם. והנה קודם שבירת הלוחות לא היו משכחים כלום ממה שלמדו, וע"כ לא עסקו בתורה בכל עת כי היו זוכרים בלאו הכי, וע"י הבטלה באו לידי חטא העגל, ע"כ נענשו בשבירת הלוחות כדי שתדר עליהם שכחה ויהיו מוכרחים לחזור תדיר על תלמודם ולעסוק בתורה יומם ולילה ולא יהא להם פנאי לחטוא, נמצא דשבירת הלוחות הוא חסד עם ישראל לכל הדורות, וז"ש [יבמות סב.] יישר כחך ששברת.

אך לפי"ז קשה, אמאי הוצרך לתת קודם לוחות

הראשונות מפי ד' שאין בהם שכחה ועי"ז נגרס חטא והוצרך לשברם ולתת לוחות אחרים ע"י משה, הוי ליה לתת להם מלכתחילה באופן כזה שיצטרכו ללמוד ולהשיג בכוחות עצמם ולהתייגע בתורה וממילא לא היו באים לכלל חטא. וי"ל עפ"י מה שאמרו חז"ל [נדה ל:] דהתינוק במעי אמו מלמדין אותו כל התורה כולה וכיון שיוצא לאויר העולם בא מלאך וסופרו על פיו ומשכחו כל התורה וכו'. ותמוה אם מלמדין למה משכחין ואם משכחין למה מלמדין. ופירשו בזה בספח"ק שאם לא היו מלמדין אותו במעי אמו, לא היה אדם יכול להשיג אה"כ בעולם הגשמי עומק קדושת חכמת התורה, אך מאחר שכבר למד פעם אחת קודם צאתו לאויר העולם, ונבלע בנפשו טעמי התורה, נשאר רישומה בלבו ויכול שוב להשיג עכ"פ ביגיעה כמו"ש יעתי ומצאתי, אבל לשכחו היה מוכרח דאל"כ לא היה חוזר לעולם על תלמודו והיה שרוי בבטלה כל ימיו.

ואפשר לומר דזה הענין ממש נעשה עם ישראל בעת קבלת התורה, כי אם לא היה נותנה הקב"ה בעצמו בכפייה ושמעו קול דברים מפי הנבונה, לא היו יכולים להשיג מעצמם אמיתה של תורה בשום פנים, לכן ניתנה תחילה בכפייה להשרישה פעם אחת בלבם וישאר רשומה, ואח"ז נשתברו הלוחות כדי שישכחו ויהיו מוכרחין לחזור עליה בכל עת ולא יהיו בטלים ולא יבואו לידי חטא וכנ"ל.

ונפל ממנו רב. י"ל ע"ד מוסר, כל מי שרואה את עצמו שהוא קטן ונופל במדרגתו מחבירו, הוא הוא רב וגדול, כמו"ש [וזה"ק ח"א קכ"ב ע"ב] מאן דזעיר הוא רב.

את כל הדברים האלה. פירש"י מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן, א"כ מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך, שחור ופירש על כל דיבור ודבור בפני עצמו. י"ל מכאן לימוד והדרכה, שהמלמד תורה לחבירו יאמר קודם פעם אחת בדרך גירסא כדי להרגיל אוזן השומע, ואח"כ שוב יחזור ויפרש כל דבר ודבר ויטעים הדברים להבין, וכשיגרת לשון הגמרא תני והדר מפרש. ויש לרמוז זה במ"ש ושנתם לבניך, פ"י המלמד לבנו או לתלמידו ישנה ויחזור וישנה עד שיהיו מחודדין בפיו.

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. פירש"י כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכת. י"ל הכונה ע"ד דאיתא בזה"ק [ח"ב פ"ה ע"א] כל ברכאן דלעילא ולתתא ביומא שביעאה תליין. היינו דבשבת נשפעים כל ההשפעות לששת ימי המעשה, נמצא דבכניסת השבת קודם כבר נעשתה כל המלאכה של השבוע הבא לאחרי. וז"ש כשתבא שבת יהיה בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה, פ"י אין לך להרהר ולדאוג למלאכת שבוע הבא, דכד עייל שבתא כל מלאכתך לשבוע הבא כבר עשויה.

וכל העם רואים את הקולות. לכאורה הו"ל רואים את הקול כמו"ש והאלקים יענו בקול ולמה אמר קולות לשון רבים. וי"ל דהנה איתא במדרש רבה [שמו"ר פ"ה מ'] שהקול היה מכון לפי כחו של כל אחד ואחד כמו"ש [תהלים כט ד] קול ד' בכח, ולא כתיב בכחו, אלא לפי כחו של כל אחד ואחד, הבחורים לפי כחם והזקנים לפי כחם וכו' עיי"ש. ולפי"ז י"ל וכל העם רואים לשון נייחא, כמו

רואה אני את דברי אדמו"ר (ב"ב קל"ט); פי' הקולות נתקבלו ונראו להם לפי כחם, ולכן כתיב קולות כי היו סוגי קולות רבים ממנינים שונים.

וכל העם רואים את הקולות. פירש

רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר. בס' בני יששכר (מאמרי סיון מאמר ה' אות י"ט ד"ה וכל העם רואים) הקשה זק"ק הנה בקול שייך שימוש חוש השמיעה ולא חוש הראייה, ע"כ דרשו חז"ל שהיה הדבר בשעת מתן תורה לאות ולפלא שהיו רואים את הנשמע, שחוש הראייה עשה פעולת חוש השמע, עיי"ש. וכן דיבר בזה בספרו אנרא דפרקא (אות רצ"ו). ונראה לבאר עפ"י מה שכתב בספר הריקאנטי ריש פרשת וירא בענין ראיית פני מלאך וכיו"ב, כי בהתבטל הכוחות הגופניות של אדם, אין ראייתו ושמיעתו באמצעות הכלים המיוחדים להן כמו העין והאוזן אלא בעין הנפש בלבד בלי אמצעי ע"כ. הנה מבואר דאין זו ראייה ממשית ע"י חוש העין אלא ראייה מסוג אחר ראיית הנפש, והנה על ראיית הנפש שפיר שייך לומר רואים את הנשמע, כי הנפש רואה ושומעת כאחד. וז"ש רש"י שאי אפשר לראות במקום אחר, פי' ראייה כזו אינה בנמצא בעולם אלא בהתבטל כוחות הגוף היינו בהתפשטות הנשמיות.

וכל העם רואים את הקולות. כתב

זק"ק בספר אנרא דפרקא (אות רצ"ו), דרשו רז"ל (מכילתא דרשב"י) שהיו רואים את הנשמע, הנה יש מפרשים שניתן בעין שהוא חוש הראות ניתן בו חוש השמע, ומהר"ם חאניז מ"אן בזה, דאם כן הוה ליה למימר שהיו שומעים את הנראה, על כן פירש שניתן באוזן חוש הראיה. והדין עמו לדעתי, עיי"ש בספרו (ע"י בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' שט"ז) לרבי יעקב חאניז אביו של מהר"ם, שאלת מה ענין רואין את הנשמע, תשובה וכו' וזה דעתי בקצור שניתנה כח הראיה לאוזן והכי דייק מה ראתה אוזן שתשמע (רש"י פ' משפטים), ואל תתמה, שמי שאמר לעין שתשמע יאמר לאוזן שתראה, שהחושים מוצאים ממקום אחד, גם אמרו רואין את הנשמע והי"ל שומעין את הנראה. ובנו מהר"ם חאניז בספרו משנת חכמים בפרק המעלה השנית ג"כ כתב, ויש מפרשים בזה שניתן כח השמיעה בעין, ולזה היה ראוי שיאמר שומעין את הנראה, ועוד מה ראתה אוזן לירצע אלא אוזן ששמעה בהר סיני וכו', אשר ע"כ יותר יצדק לפרש דכשם שהוא נס שהעין ישמע כן הוא נס שהאוזן תראה, אי"כ התם בהר סיני האזן שמעה וראתה לפי שהם חושים רוחניים וקרויים ברוחניות (יותר משאר החושים).

וי"ל עפ"י המעשה שהיה אצל הה"ק רבי אורי מסטרעליסק, פעם אחת הגישו לו כוס תה עם קוביות סוכר, ושתה את התה בלי להמתין, ואת הסוכר החזיק ביד וכשהעירו לו ע"ז פתח את ידו והראה לכולם שהסוכר פג מתקוותו והפך לעפר, וביאר הענין דלפני חמא ע"ז הדעת היו כל חמשת החושים שווים וכל אחד מהם מילא את כל תפקידיו של האחרים, אך אחר החמא נעשה פירוד בחושים וכל אחד קיבל תפקיד יחיד, אמנם מי שתקין חמא ע"ז הדעת יכול לאכול גם ע"י היר וכך הוציא את מתקנות הסוכר בידו ע"כ. ולפי"ז הענין מובן דבשעת קבלת התורה פסקה זוהמתו ושוב נתאחדו כל החושים ושפיר יכולה העין לשמוע והאוזן לראות.

וכל העם רואים את הקולות. פירש

רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר. י"ל על דרך שכתבנו לעיל בפ' בשלח עה"פ (טו ב) זה אלי וכו', ואמרו ז"ל ראתה שפחה על הים וכו', הכונה שהם יוצאי מצרים ראו רק מה שניתן להתגלות ותו

לא, וזה בחינת צמצום והסתת, משא"כ יחזקאל ראה למעלה מזה דהיינו את האור בעצמו ולא את ההסתת עיי"ש. וז"ש כאן וכל העם רואים את הקולות, פי' בחי' זו יכלו לראות כל העם, היינו קול גדול ולא יותר, שכן אי אפשר לראות במקום אחר, היינו למעלה מזה לא ניתן לראות ואין לנו השגה בזה.

וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק.

פירש"י היו נרתעין לאחוריהן י"ב מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם שנאמר (תהלים סח יג) מלאכי צבאות ידודין ידודין. והוא מבואר בגמ' (שבת פח), ובמכילתא ויעמדו מרחוק חוץ משנים עשר מיל עיי"ש. וענין י"ב מיל כי הוא תחום מחנה ישראל. והקשו הקדמונים (ע"י רוקח סי' קע"ח, ופענח רוא כאן) הרי לכו"ע בשבת ניתנה תורה (שבת פח) והיאך יצאו מחוץ לתחום, ותרצו דמכיון שהיו מוקפין בעניי כבוד היו כחציר אחת.

וי"ל עוד דכיון שלא מדעתם ומרצונם יצאו אלא מחמת היראה ופחד שאחו בהם כמו שאמרו שהיו נרתעין לאחוריהן, לא מקרי הליכה בשבת, שכן באיסור תחומין כתיב (לעיל טז כט) אל יצא איש ממקומו, משמע יצא מדעתו.

והנה זו היא מימרא דרבי"ל שם בגמ', ועוד אמר שפרחה נשמתן בשמעם דיבור ד'. והקשה מהרש"א דהוי תרתי דסתרי דאם חזרו לאחוריהן וכו' הרי שלא יצאה נשמתו, ותרין דהחלשים פרחה נשמתו והחזקים חזרו לאחוריהן. ואולי י"ל דאדרבה מחמת שפרחה נשמתו ולא נותר בקרבם אלא נפש החיוני לכן חזרו לאחוריהם שלא היה בהם כח לעמוד בפני קול ד', ומלאכי השרת החזירו בהן נשמתן ושוב חזרו לעמוד בהר ד' וכו', ובדואי לא נתייבו על יציאת מחוץ לתחום.

וכל העם רואים את הקולות. צ"ב איך

שייך ראייה לגבי קולות. וי"ל עפ"י"ש בס' עשרה מאמרות מאמר חיקור דין פי"ב וז"ל, דע כי הספר הכולל שכל מעשיו של אדם נכתבים בו מיד בשעת מעשה הוא האויר הספירי הוא המקיף ובו יוחקו כל פרטי תנועת האדם וכו'. הביאו זק"ק בספר אנרא דפרקא אות רכ"ד, וביאר שהם הארץ התנועות הנרשמים באויר מכל מעשי בני האדם בנענוע הידים ורגלים וראש וכו' ויצא הכל נרשם באויר בדרך אותיות ואין שום דבר לבטלה עכד"ק. והנה אם במעשי בני אדם כך בקולות מן השמים על אחת כמה וכמה שנרשמים ציוריהן באויר, ובני ישראל וכו' לראות את הרשימות האלו בעיניהם וזהו רואים את הקולות.

עוד י"ל וכל העם רואים את הקולות. ויראו אין כתיב כאן בדרך שכתוב להלן וירא העם וינעו ויעמדו וכו', אלא רואים את הקולות, לשון הווה, והיינו קול התורה שניתנת ומתחדשת בכל יום ובכל שעה, ועדיין רואים אותן הקולות בשעה שעוסקים בתורה, רואים פי' נהנים כמו"ש המפרשים.

דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר

אלקים עמנו פן נמות. צ"ב מה היה פחדם ומוראם כ"כ אחרי כל הבטחות שיקבלו את התורה מפי הנבורה, ולמה חששו שימותו ע"ז וכו' התורה למתים ניתנה. וי"ל ע"פ מה שכתבו המפורשים בפ"י סגנון המשנה באבות הוא היה אומר, דהיינו שכל מי שאמר שמועה בדבר מוסר והנהגת האדם היה ידוע שהוא עצמו השלים את עצמו במדה זו שאל"כ איך יאמר לאחרים, והכתיב (צפניה ב א) התקושו וקושו, ואחז"ל (בבא מציעא קז) קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים. ע"כ רצו לשמוע הדברים ממש רבינו בעצמו שהוא בשר ודם כמוהם והוא יצוה להם,

ובזאת יבחן אם בשר ודם יכול לעמוד בכל גזירות הללו שהרי בוודאי לא יצוה להם דברים כאלו שהוא עצמו לא יכול לעמוד בהם, אבל בלא שמשא יצוה להם לא האמינו שיוכלו לעמוד בכל אלו, וכמו שאחז"ל בתוכחה (תנחומא נצבים) הוריקו פניהם ואמרו מי יכול לעמוד בכל אלו, דמזה יבוא לידי מיתה מחמת העונשין שבה אם לא יקיימוה.

וז"ש דבר אתה עמנו ואו נשמעה, יען כי גם אתה בשר ודם כמונו, ואם אתה תקבל על עצמך כל מצוות התורה יכול נובל גם אנו עמוד בזה, ואל ידבר אלקים עמנו פן אין בכח העם עמוד בזה ויביא עלינו מיתה, וז"ש פן נמות כי היו סבורים שאזהרות הללו לא ניתנו לבני אדם אלא למלאכי עליון.

לבעבור נסות אתכם למען תהיה

יראתו על פניכם וכו'. פירש"י נסות לשון הרמה, וע"י רמב"ן ושאר מפרשים שנדחקו לפרשו על ענין נסיון. ואפשר לבאר בפשטות, דהנה אחר עשרת הדברות במעמד הר סיני נתנה כל התורה למשה רבינו לבדו ולא לעיני כל ישראל, והיו עלולים לשנון כי אינם מאמינים, כיון שלא אליהם דיבר ד' ועיניהם לא ראו. לפיכך הראה להם לנסיון גודל היראה והפחד שנפל עליהם בעת גילוי שכינה עד שכמעט פרחה נשמתן, כדי שלא יטענו אח"ז למה לא נגלה עליהם בכל שאר המצוות, אלא יאמינו בדברו של משה ששמע מפי ד'. וז"ש למען נסות אתכם (כמו אשר לא נסתה הצג כף נגלה (דברים כח נז), וכמו"ש כל זאת נסיתי בחכמה (קהלת ז ג)) כלומר שתהיו מנוסים בעצמכם על בשרכם בהתגלות השכינה ואימתה הגדולה, וממילא לא תחפצו בזה עוד. ע"י בס' שם משואל פרשת בא (תרע"ב) בזה"ל וכו' שהגיד אדמו"ר וצלה"ה מפרשיסחא על אבן עזרא שאיננו מבין איך היה יכול לחיות חמשה רגעים מפני יראת שמים שהיתה עליו מפאת חכמתו והשגתו הגדולה. ומסופר על הרה"ק ר' זושא מאניפולי ונע"א שביקש מן השמים להשיג את הפחד של הרמב"ם בשעת כתיבת חיבורו, ונפל עליו פחד גדול למשך כמה רגעים וביקש מיד שיקחו זאת ממנו כי אינו יכול לסבול ע"כ.

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן

וגו'. פירש"י היכן נתנבאה כשהיתה אחות אהרן וכו' עתידה אמי שתלד בן וכו', למה הוצרך לספר כאן שהיא נביאה, י"ל כי גם כאן התנבאה שהקב"ה יעשה להם נס והוציאה תופים ממצרים כדאיתא במדרש, הרי שהורגלה מעודה להתנבאות ולבשר בשורות טובות ע"כ נזכרה לטובה מרים הנביאה.

ויסע משה את ישראל מים סוף וגו'.

פירש"י הסיען בעל כרחן וכו' וגדולה היתה בינת הים מביות מצרים. תמוה הלא כשהיו במצרים נצטוו משה רבינו להפציר בהם בלשון בקשה וישאלו איש מאת רעהו וכו' ומה זה היה להם כאן שלא רצו לצאת לדרך והיה לו להסיען בעל כרחן, י"ל בצחות במצרים היו עניים ולא התאוו לממון, אמרו ולואי שנצא בעצמנו, אבל מעת שנתעשרו מביות מצרים ומי שיש לו מנה רוצה מאתיים כבר שקעו בתאות כסף וזהב.

ויותירו אנשים ממנו עד בקר וגו'.

י"ל מפני שהלשינו על משה נענשו וירדו מנכסיהם כמו"ש בגמ' (גדרים סד) עה"פ כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך (שמות ד יט), א"כ איפוא לא היה בידם לקנות אוכל מן התגרים לכן אכלו מעט בצמצום מן המן כי הוצרכו להותיר לסעודה אחרת.